Broedvogels van

De Boswachterij Westerschouwen

in 2007

Mark Hoekstein & Onno Boeren

Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief 2007
Samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer, Regio zuid

Broedvogels van

De Boswachterij Westerschouwen

in 2007

Mark Hoekstein & Onno Boeren

Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief 2007
Samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer, Regio Zuid

Colofon

© Het Zeeuws Alternatief

Foto’s: Mark Hoekstein

Wijze van citeren: Hoekstein M. & O. Boeren 2007. Broedvogels van de Boswachterij Westerschouwen in 2007. Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief, Goes.

Foto voorzijde: Kuifmees, Boswachterij Westerschouwen 28-4-2007.

Inhoud

	Pagina
Inleiding	1
1 Beschrijving onderzoeksgebied	2
2 Werkwijze	
2.1 Veldwerk	5
2.2 Interpretatie	5
2.3 Het weer in het broedseizoen van 2007	5
3 Resultaten	
3.1 Broedvogeloverzicht	7
3.2 Soortbesprekingen	9
3.3 Ecologische Vogelgroepen	14
4 Evaluatie	20
Samenvatting	21
Literatuur	22

Bijlagen:

Bijlage I Omstandigheden inventarisatierondes
Bijlage II Soortkaarten
Bijlage III Verspreidingskaarten Ecologische Vogelgroepen
Bijlage IV Samenstelling Ecologische Vogelgroepen
Bijlage V Aandeel in Zeeuwse populaties

Inleiding

In het voorjaar en de zomer van 2007 werd in opdracht van Staatsbosbeheer Regio Zuid door de samenstellers van dit rapport een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in het object “Boswachterij Westerschouwen”. Onder dit object vallen de Meeuwenduinen, het Groene Duin en de eigenlijke boswachterij.
Na een korte beschrijving van de onderzoeksgebieden en van de gevolgde werkwijze wordt de broedvogelbevolking besproken. Door middel van een overzicht en het uitlichten van een aantal soorten en ecologische vogelgroepen wordt de aangetroffen broedvogelbevolking besproken.
Tenslotte worden enkele opmerkingen gemaakt over het beheer in relatie tot broedvogels en worden enkele aanbevelingen gedaan. In de bijlagen zijn van alle soorten verspreidingskaarten opgenomen. Aanvullende waarnemingen werden ontvangen van René van Loo en Rinus van ‘t Hof, René van Loo gaf commentaar op een eerdere versie van dit rapport. Gegevens van een provinciale broedvogelinventarisatie uit 1988 werden beschikbaar gesteld door Jan-Willem Vergeer (SOVON).

Figuur 1. Ruipennen van vrouwtje Havik, Boswachterij Westerschouwen 15-4-‘07.

1 Beschrijving onderzoeksgebied

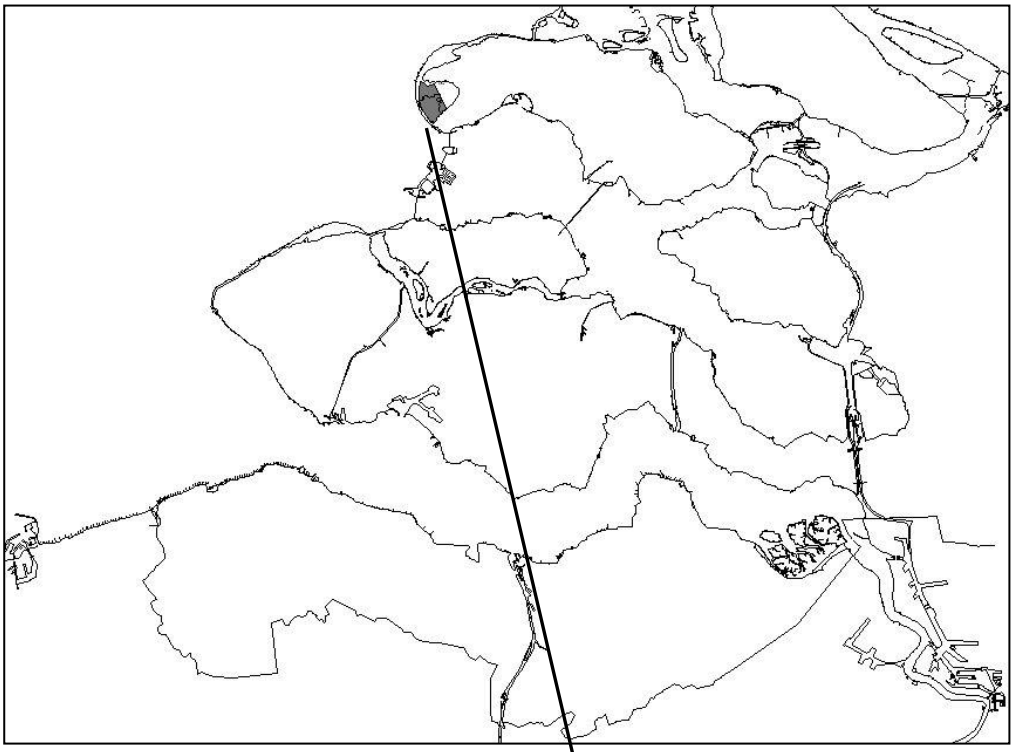

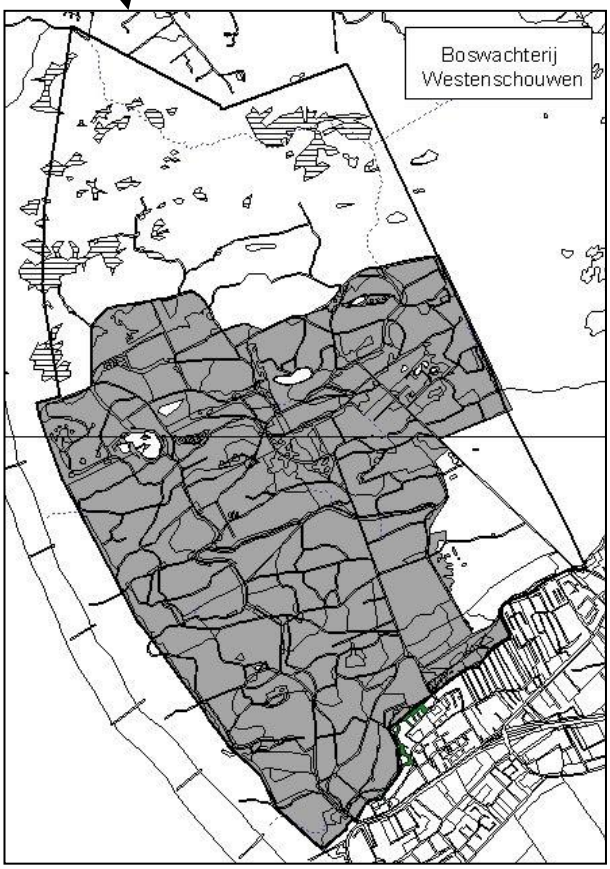

Figuur 2a. Ligging van de Boswachterij Westerschouwen in Zeeland.

Figuur 2b. Plattegrond van de Boswachterij Westerschouwen. Gearceerd is stuifzand, bos is grijs.

Boswachterij Westerschouwen

Het object Boswachterij Westerschouwen bestaat uit drie verschillende terreintypen: de Meeuwenduinen, het Groene Duin en het bosgebied, de eigenlijke boswachterij.
De boswachterij is van origine een stuifduingebied. Het karakter van dit gebied werd rond 1900 als bedreigend ervaren voor het achterland 'de Zeepeduinen', dat in gebruik was voor grazend vee, bouwland en fruitteelt. Op provisorische wijze is jaren getracht het verplaatsen van de duinen in te dammen. Het heeft tot 1918 geduurd voordat de regering bewogen kon worden tot financiering van de bebossing van de tot dan toe genaamde Dominale Duinen. Uiteindelijk is in 1925 gestart met het bebossen van het kale zand. In de jaren 30, midden in de crisistijd, bereikten de activiteiten in de duinen hun hoogtepunt en was het een bron van werkgelegenheid in de overigens zeer magere economische periode.
In de oorlogsjaren kwam aan de bebossing definitief een eind doordat de Duitse bezetter de duinen tot verboden gebied verklaarde. Na de oorlogsjaren is er geen nieuwe start gemaakt met de verdere bebossing van de duinen, zoals bedoeld in de periode voor de oorlog.
Het huidige bos beslaat ca. 325 hectare en bestaat onder andere uit corsicaanse den (17% van het bosoppervlak) en oostenrijkse den (63% van het bosoppervlak), verder een paar procenten bergden en ca. 18% loofhout.
Omstreeks 1970 kreeg Staatsbosbeheer de boswachterij in beheer en is begonnen met het kappen van een aanzienlijk gedeelte van het naaldhout. Hier zijn een aantal loofhoutsoorten als grauwe abeel, berk, populier, esdoorn, inlandse eik en enkele andere loofboomsoorten voor in de plaats gekomen. Redenen voor de herbebossing met loofhout waren maatregelen vanuit oogpunt van brandpreventie en het voorkomen van ziekten en plagen. Deze herbebossing was hier en daar niet geheel succesvol. Hoe groter de voorheen gekapte vlakte was, des te meer bleef de groei achter en leidde soms zelfs tot afsterven van de aanplant. Deze stukken zijn nog herkenbaar als grazige open plekken.
In een aantal vochtige valleien is de ontwikkeling van het loofhout wel gunstig verlopen en zijn deze redelijk afwisselend begroeid met diverse soorten bomen en struiken. In ornithologisch opzicht is het gebied interessant vanwege het voorkomen van een aantal broedvogelsoorten zoals Zwarte Mees, Kuifmees en Kruisbek welke in Zeeland verder (nagenoeg) niet voorkomen. De boomkikker komt er voor, evenals de levendbarende hagedis. Ook is het gebied erg rijk aan paddestoelen.
Meest in het oog springende insectensoort is de rode bosmier, wiens nesten wijdverbreid in het gebied te vinden zijn. Verder zijn teken zeer algemeen aanwezig in het terrein wanneer er enige sprake is van grassen of kruidengroei onder de bomen of langs de paden. De in de jaren 60 geïntroduceerde Ree is 's morgens vroeg regelmatig blaffend te horen en laat zich eenvoudig bekijken. Ook Damherten en konijnen zijn regelmatig te zien.
De 150 meter brede duinenstrook is onder beheer van Rijkswaterstaat Dienstkring Deltakust en bestaat uit gevarieerd duinstruweel, zandig duinhelm en schraal grasland.

Meeuwenduinen

De ongeveer 163 hectare grote Meeuwenduinen (incl. zeereep) zijn gespaard gebleven van bosaanplant doordat er ten gevolge van de tweede wereldoorlog gestopt werd met aanplantactiviteiten. Deze activiteiten zijn na de oorlog niet meer voortgezet en dat is maar gelukkig ook: de landschappelijke waarde van de meeuwenduinen is namelijk zeer groot. Samen met een paar duincomplexen op de Waddeneilanden zijn de meeuwenduinen de mooiste stuivende

kustduinen van het land. De verschillen in hoogte zijn groot. Ook het verschil in begroeiing is zeer divers: ondoordringbare struwelen van met name duindoorn tot lage zeer schaars begroeide, waarschijnlijk kalkarme duinhellingen met korstmossen, zandzegge en grassoorten. De stuifduinen zijn vrij van begroeiing, soms is het zand bedekt met een laagje mos. Andere dominante soorten naast duindoorn zijn: vlier, hondsroos, diverse braamsoorten, brandnetel en zwarte nachtschade. Deze laatste twee zijn stikstofminnende planten, welke goed gedijen op onder andere vogelmest (meeuwenkolonie) en overig verteerd materiaal.
Oppervlaktewater is het enige wat nagenoeg geheel ontbreekt in de Meeuwenduinen.
De fauna wordt gedomineerd door de Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw. Verder zijn konijn en ree regelmatig te zien.
Van de insecten is de jacobsvlinder en haar rupsen regelmatig te zien, maar de teek is zeer uitbundig voorkomend.
In de Meeuwenduinen bevinden zich nog enkele bunkers uit de tweede wereldoorlog.

Het Groene Duin

Het Groene Duin is een 44 ha groot terrein gelegen langs de van der Weydeweg. Het bestaat uit lage klifduinen, en er zijn enkele poelen. Er is begrazing door middel van shetlandponies om verruiging tegen te gaan, de dieren kunnen vrijelijk het aangrenzende Zeepeduinen in en uit lopen. Struweel bevindt zich vooral langs de bosranden.

Figuur 3. Stuivend duin in de Meeuwenduinen, 10-3-‘07.

2 Werkwijze

2.1 Veldwerk

De broedvogels werden geïnventariseerd volgens de uitgebreide territoriumkartering (Hustings *et al.* 1985) conform de richtlijnen van de Handleiding Broedvogel Monitoring Project (van Dijk 2004).
Er werden zes volledige bezoekrondes aan het gebied gebracht. Het meeste veldwerk vond te voet plaats, maar enkele (nacht)rondes zijn deels per fiets uitgevoerd. Er werd op verschillende plaatsen gestart om zo diverse terreindelen in de vroege ochtend te kunnen bezoeken.
De bezoeken vonden plaats vanaf een half uur vóór zonsopgang tot enkele uren erna. Vooraf werden een aantal nachtbezoeken gebracht om nachtactieve vogelsoorten op te sporen, tevens werd het gebied daartoe éénmaal 's avonds bezocht. Data en tijden zijn opgenomen in bijlage I.
Alle relevante waarnemingen werden ingetekend op 1:5.000 veldkaarten.
In de Meeuwenduinen werd later in het seizoen het veldwerk bemoeilijkt door de in grote getale aanwezige zeer luidruchtige Zilver- en Kleine Mantelmeeuwen. Door het geproduceerde geluid kon de zang van zangvogels soms nog maar moeilijk onderscheiden worden. Toch heeft dit naar verwachting slechts een geringe invloed gehad op het eindresultaat.

2.2 Interpretatie

Gegevens van de veldkaarten werden overgezet op soortkaarten. Aan het einde van het broedseizoen werden al deze ingetekende waarnemingen geclusterd tot territoria volgens de SOVON-BMP richtlijnen, en werden vervolgens omgezet naar stippenkaarten.
Interpretatie van de waarnemingen geschiedde zoals beschreven in van Dijk (2004). De inventarisatiemethode is gebaseerd op het karteren van territoria. Een territorium wordt aangenomen wanneer binnen het onderzoeksgebied voldoende geldige waarnemingen zijn gedaan binnen soortspecifieke datumgrenzen. Dit betekent dat de feitelijke nestplaats niet bekend hoeft te zijn en soms zelfs buiten het onderzoeksgebied kan liggen.

2.3 Het weer in het broedseizoen van 2007

Het weer is van invloed op de zang- en baltsintensiteit van vogels en op de mogelijkheden voor de inventarisator om goed te kunnen werken. Harde wind, neerslag en lage temperaturen kunnen belemmerende factoren zijn. Voor de meeste vogelsoorten werken weersomstandigheden door in de trefkans en in de resultaten van de inventarisatie. Naast een effect op waarnemingskansen door de inventarisator heeft het weer ook invloed op broedsucces en daarmee op gedrag van vogels. Een succesvol broedsel resulteert bijvoorbeeld in aanvoer van voedsel naar jongen en alarm nabij de broedplaats. Vandaar een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen aan de hand van maandoverzichten van het KNMI. In tabel 1 zijn enkele maandelijkse variabelen samengevat.

Voor de weersomstandigheden tijdens de bezoeken zie bijlage I.

Maart: Na een buitengewoon zachte winter was ook de maand maart zeer zacht. Deze maand lag de temperatuur op de meeste dagen boven het langjarige gemiddelde, alleen rond de 20e was er enkele dagen sprake van vrij koud weer voor de tijd van het jaar. Het was zeer zonnig, landelijk waren er gemiddeld 183 zonuren tegen een langjarig gemiddelde van 115 zonuren. In de eerste tien dagen viel er veel neerslag, maar omdat de rest van de maand over het algemeen droog verliep kwam de hoeveelheid neerslag rond normaal uit.
April was een extreem droge maand. Het was bovendien de warmste aprilmaand ooit gemeten en op de meeste plaatsen ook de zonnigste. Gemiddeld over het land viel er 0,4 mm neerslag tegen 44 mm normaal. In Vlissingen werd slechts 0,1 mm afgetapt. Hiermee is april de droogste kalendermaand in tenminste 100 jaar. De gemiddelde temperatuur in de Bilt kwam uit op 13,1 °C tegen 8,3 °C normaal, het voorgaande aprilrecord stond op 11,3 °C.
Mei was de zoveelste warme maand op rij. De gemiddelde temperatuur in Vlissingen lag ruim anderhalve graad boven normaal. In Zeeland viel meer neerslag dan normaal, maar niet zoveel boven het gemiddelde als in de rest van het land. Op 7 en 8 mei stond er langdurig harde wind, gemiddeld windkracht zes, met op beide dagen uitschieters tot windkracht negen.
Juni werd gekenmerkt door wisselvallig weer, toch was het relatief warm, gemiddeld zelfs de vijfde warmste junimaand sinds 1900. Het wisselvallige weer zorgde voor veel wolkenvelden met buien, zodat er weinig zonneschijn en vrij veel neerslag was.

Tabel 1. Enkele weersvariabelen in 2007, op basis van metingen te Vlissingen. Normwaarden gebaseerd op gegevens uit 1971-2000. Bron: website www.knmi.nl (2007).

Maand	Gemiddelde temperatuur Vlissingen (°C)			Percentage van maximaal haalbare zonneschijn Vlissingen (%)			gemiddelde windsnelheid Vlissingen (m/sec.)			Totaal neerslag Vlissingen (mm)	
	2007	Norm		2007	Norm		2007	Norm		2007	Norm
Maart	8,5	6,0		50	32		6,2	6,7		60	53
April	12,7	8,4		69	41		4,5	6,0		1	41
Mei	14,0	12,4		41	44		6,4	5,6		66	51
Juni	16,8	15,0		29	41		5,4	5,6		79	66

3 Resultaten

3.1 Broedvogeloverzicht

In totaal werden in de Boswachterij Westerschouwen 5774 territoria vastgesteld, verdeeld over 70 soorten broedvogels (zie tabel 2). Van de aangetroffen soorten zijn er elf opgenomen in de vernieuwde Rode Lijst van bedreigde vogelsoorten (SOVON & Vogelbescherming 2004). Als “kwetsbaar” staan daarin geclassificeerd: Boomvalk, Zomertortel, Ransuil, Koekoek, Groene Specht, Nachtegaal en Wielewaal en als “gevoelig”: Graspieper, Spotvogel, Grauwe Vliegenvanger en Kneu.
Veruit de talrijkste soorten waren de kolonievogels Kleine Mantelmeeuw (2431 territoria) en Zilvermeeuw (1090 terr.), op afstand gevolgd door Winterkoning en Fitis (beide 272 terr.). Opmerkelijk talrijk waren ook Sprinkhaanzanger (38 terr.) en Nachtegaal (85 terr.)

In tabel 2 zijn ook gegevens van eerdere inventarisaties in 1988 en 1997 opgenomen. Gegevens wat betreft Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw zijn niet vergelijkbaar omdat de aantallen uit 1997 en 1988 van deze soorten steeds de volledige kolonie betreffen die zich uitstrekt tot buiten het onderzoeksgebied.

Opvallende veranderingen:

Verdwenen broedvogelsoorten zijn Torenvalk, Patrijs, Turkse Tortel, Tapuit, Veldleeuwerik, Fluiter, Vuurgoudhaan, Ringmus, Spreeuw en Barmsijs. Hierbij komen we vooral soorten tegen die landelijk sterk achteruitgaan.

Voor het eerst zijn als broedvogel vastgesteld: Grauwe Gans, Nijlgans, Sperwer, Havik, Boomvalk en Boomleeuwerik. Daarnaast werd de Houtsnip alléén in 1988 vastgesteld.

Sterk toegenomen (méér dan een factor vier ten opzichte van 1988) zijn Roodborsttapuit, Sprinkhaanzanger, Kuifmees en Boomkruiper.
Eveneens duidelijk toegenomen zijn: Dodaars, Krakeend, Buizerd, Houtsnip, Grote Bonte Specht, Zwartkop, Goudhaan, Staartmees, Vink en Goudvink.

Sterk afgenomen (méér dan een factor vier ten opzichte van 1988) zijn: Zomertortel en Groenling.
Eveneens duidelijk afgenomen zijn: Fazant, Scholekster, Stormmeeuw, Holenduif, Houtduif, Koekoek, Ransuil, Groene Specht en Ekster. Hieronder vinden we opvallend veel prooisoorten van de Havik.

In bijlage III zijn van alle soorten de verspreidingskaarten opgenomen.

Tabel 2. Aantallen territoria van broedvogels van de Boswachterij Westerschouwen 2007. RL = soort van de Rode Lijst, GE = 'gevoelig', KW = 'kwetsbaar', BE = 'bedreigd'. Een '+' betekent dat de soort voorkwam maar geen precies getal beschikbaar is voor het gebied.

soort	RL	1988	1997	2007
Dodaars		1	2	3
Grauwe Gans				5
Nijlgans				3
Bergeend		3	3	3
Krakeend			1	7
Wilde Eend		42	23	27
Kuifeend		10	9	20
Sperwer				3
Havik			1	1
Buizerd			4	6
Boomvalk	KW			1
Torenvalk			1	
Patrijs	KW		2	
Fazant		59	95	18
Waterhoen		1	3	1
Meerkoet		4	12	7
Scholekster		24	20	10
Houtsnip		1		6
Wulp		1	2	1
Stormmeeuw		20	7	6
Zilvermeeuw		+	+	1090
Kleine Mantelmeeuw		+	+	2431
Holenduif		12	23	7
Houtduif		147	114	52
Turkse Tortel		6	2	
Zomertortel	KW	96	20	5
Koekoek	KW	17	12	5
Ransuil	KW	6	4	2
Groene Specht	KW	13	12	5
Grote Bonte Specht		21	23	49
Veldleeuwerik	GE	5	1	
Boomleeuwerik				2
Boompieper		15	14	11
Graspieper	GE	11	4	13
Witte Kwikstaart		3	3	1
Winterkoning		198	73	272
Heggenmus		110	118	101
Nachtegaal	KW	78	88	85
Gekraagde Roodstaart		10	10	12
Roodborsttapuit			4	9
Tapuit	BE	1	1	
Roodborst		68	46	113
Merel		87	58	101
Zanglijster		19	5	24
Grote Lijster		4	3	1
Sprinkhaanzanger		5	3	38
Bosrietzanger		2	1	3
Kleine Karekiet		2	1	1
Spotvogel	GE		2	1
Braamsluiper		18	19	31
Grasmus		46	62	90
Tuinfluiter		20	19	36
Zwartkop		27	29	68
Fluiter		2		
Tjiftjaf		60	59	105
Fitis		279	318	272
Goudhaan		10	13	18
Vuurgoudhaan		1		
Grauwe Vliegenvanger	KW	17	9	18
Staartmees		3	12	18
Kuifmees			2	14
Zwarte Mees		31	12	22
Pimpelmees		51	43	65
Koolmees		72	62	123
Boomkruiper		14	33	67
Wielewaal	KW		1	1
Gaai		16	15	29
Ekster		38	39	11
Kauw		3	4	4
Zwarte Kraai		20	26	30
Spreeuw		15	2	
Ringmus	GE	40	7	
Vink		65	73	138
Groenling		66	20	16
Putter		12	5	2
Sijs		3	1	1
Kneu	GE	38	36	24
Barmsijs	GE	16	2	
Kruisbek			2	1
Goudvink		3	5	8
Aantal soorten		**63**	**70**	**70**
Aantal paren / territoria		**2088**	**1760**	**5774**
Exclusief Kleine Mantel- en Zilvermeeuw:				
Aantal soorten		**63**	**70**	**68**
Aantal paren / territoria		**2088**	**1760**	**2253**

3.2 Soortbesprekingen

In dit hoofdstuk worden een aantal vogelsoorten uitgelicht en besproken welke in 2007 in het gehele doelgebied territoriaal dan wel broedend werden aangetroffen.

Dodaars (Tachybaptus ruficollis), 3 territoria

De dodaars werd door het telseizoen heen een aantal malen roepend aangetroffen in twee infiltratieplassen en in één rietrijk plasje naast het gebouw van Evides. Of de Dodaars ook tot broeden gekomen is, is niet bekend. Zowel nestbouw als pulli werden niet waargenomen

Havik (Accipiter gentilis) 1 territorium

Eén bewoond nest van de Havik werd aan de noordwestrand van het bos gevonden, ca 100 meter van een buizerdnest af; de twee soorten leken zich weinig aan elkaar te storen. Gedurende het telseizoen werden de vogels regelmatig bij het nest waargenomen, ook alarmerend. Tenminste twee jongen werden uiteindelijk op het nest gezien. Een kortstondige baltsvlucht van een mannetje en een vrouwtje werd eenmalig gezien boven de oostrand van het bos. Wellicht betrof het hier een tweede broedpaar.
Het eerste Zeeuws Havik-territorium werd in 1997 vastgesteld in de Boswachterij (Vergeer 1998). Het betrof een jong vrouwtje dat waarschijnlijk nog ongepaard was. Twee ruiveren die dit jaar op 15 april onder het nest werden gevonden (figuur 1), blijken afkomstig van een vrouwtje van tenminste 10 jaar oud (med. Rob Bijlsma). Eenmaal gevestigde dieren blijven doorgaans hun hele leven in hetzelfde territorium. Het is daarom verleidelijk om aan te nemen dat het hier nu broedende vrouwtje nog steeds de eerst gevestigde Havik van Zeeland betreft.
De Havik is een krachtige jager van middelgrote tot vrij grote vogels en zoogdieren. Naast zoogdieren zoals konijn en haas worden vooral veel vogels geslagen; waarschijnlijk is de Havik (mede) verantwoordelijk voor de afname van Kraai, Ekster, Houtduif, Fazant, Ransuil en groene Specht. In het broedseizoen werden ook opmerkelijke prooiresten gevonden van Drieteenmeeuw, Noordse Stormvogel en Zeekoet. Blijkbaar schuimen de Haviken ook het strand af op zoek naar verzwakte zeevogels. Minder verrassend waren de resten van Storm-, Zilver- en Kleine Mantelmeeuw, Fazant en Houtsnip.

Figuur 4. Juveniele Havik op nest, Boswachterij Westerschouwen 21-06-‘07.

Buizerd (Buteo buteo) 6, territoria

De Buizerd is in Zeeland een redelijk algemene broedvogel geworden die eind vorige eeuw sterk in aantal is gaan toenemen. In het telgebied is deze soort met zes territoria iets toegenomen ten opzichte van de vier territoria in 1997. Een nest werd in de noordwesthoek van het bos gevonden met een Havik als directe buurman. Het aantal jongen is onbekend gebleven, al wees het gedrag van de oudervogels op een succesvol broedsel.
Tot halverwege het telseizoen zijn er regelmatig territoriale Buizerds gezien aan de oostrand van het bos. Dit was definitief over toen na enig zoekwerk het gevonden nest voor een deel ingestort bleek te zijn. Het nest tegenover het Evides gebouw bevatte als enige nest zichtbare jongen.
Een regelmatig aanwezig exemplaar in de noordoosthoek van de Meeuwenduinen was buiten het gebied gevestigd. In hetzelfde gebiedsdeel is een ongebruikt oud nest aanwezig.

Fazant (Phasianus colchicus), 18 territoria

De Fazant is de afgelopen tien jaar desastreus in aantal achteruit gegaan. Er konden slechts 18 territoria worden vastgesteld tegenover 95 in 1997. Het grootste verloop is te constateren in het bos. Werden daar tien jaar geleden nog 70 territoria geteld, dit jaar kon er geen één worden genoteerd! In het meer open terrein is de afname niet zo groot. Waar de sterke afname door veroorzaakt wordt is niet met zekerheid vast te stellen, maar de aanwezigheid van een Havik in de Boswachterij lijkt de voor de hand liggende oorzaak te zijn. Ook zouden vossen een rol kunnen spelen.

Houtsnip (Scolopax rusticola), 6 territoria

De Houtsnip is een lastig te inventariseren soort. De baltsvluchtactiviteiten bleken het meest plaats te vinden in de vroege ochtendschemer. Door de grillige structuur van de baltsvlucht, de korte periode waarin waarnemingen mogelijk waren, territoriumgrootte en mogelijke overlap van verschillende territoria, kon pas in de loop van het seizoen het aantal van elkaar losstaande individuen in kaart gebracht worden.

Figuur 5. Stormmeeuwen op de uitkijk, Boswachterij Westerschouwen 2-6-‘07.

Wulp (Numenius arquata), 1 territorium

De inventarisatie in 1997 laat met name territoriale Wulpen in het Zeepe zien en bijvoorbeeld niet in de Meeuwenduinen. Ook tijdens dit telseizoen zijn regelmatig roepende Wulp gehoord uit het Zeepeterrein. Ondanks dat de Wulp (één maal twee exemplaren) een aantal malen binnen de datumgrenzen in oostelijk deel van de Meeuwenduinen is gesignaleerd, is het onduidelijk of de Wulp werkelijk in de Meeuwenduinen heeft gebroed. Ook een aantal gerichte zoektochten leverde geen exacte broedplaats op.

Ransuil (Asio otus), 2 territoria

De hoopvolle stijging van het aantal territoria eind vorige eeuw, lijkt met dit telseizoen ten einde. Ondanks de nodige nachtbezoeken waren er weinig waarnemingen van Ransuilen. Ook werden geen braakballen of veren gevonden. Beide territoria werden genoteerd in de Boswachterij, waarvan tenminste één territorium een uitgevlogen jong heeft voortgebracht. In de Meeuwenduinen is deze soort (nog altijd) niet vastgesteld.
Wederom kan de al eerder genoemde Havik de oorzaak zijn van de afname. Overigens is ook de door Haviken veroorzaakte afname van Eksters als nestleverancier voor de Ransuil nadelig.

Groene Specht (Picus viridis), 5 territoria

Net als Houtduif, Ekster en Fazant is de Groene Specht ook in aantal afgenomen de afgelopen tien jaar. In dit geval voor ongeveer de helft.
Het is de vraag wat de reden van afname is: de aanwezigheid van Havik lijkt ook hier weer de voor de hand liggende oorzaak te zijn. Voedselbeschikbaarheid kan haast niet de oorzaak zijn. De Rode Bosmier is een zeer algemeen voorkomende insectensoort met wijdverspreid in het bos flinke aantallen mierenhopen. Ook nestgelegenheid is geen beperkende factor; in tegenstelling tot de Groene specht is de Grote Bonte Specht verdubbeld in aantal. Tenslotte zijn de afgelopen winters niet streng geweest, de Groene Specht is gevoelig voor perioden met sneeuw en flinke vorst. Het al schaarse aantal verblijvende Groene spechten was overigens door het seizoen heen nogal zwijgzaam.

Boomleeuwerik (Lullula arborea), 2 territoria

Vallend binnen de datumgrenzen werd aan het begin van het telseizoen een zingende Boomleeuwerik in baltsvluchten gesignaleerd langs de A. v.d. Weydeweg. Deze is echter daarna niet meer waargenomen.
Een tweede paartje is gedurende het telseizoen een aantal maal waargenomen aan de noordoostrand van het bos langs het vuurtorenpad. Overigens met steeds zeer onopvallend gedrag; er is gedurende de bezoeken aan het telgebied geen zang of baltsvlucht gesignaleerd. Wel alarmeerde het paartje éénmaal bij benadering door de waarnemer en werd gezien dat op 25 mei vliegvlugge jongen werden gevoerd (med. René van Loo). Wellicht gaat het in beide gevallen om paartjes die ook in de Zeepeduinen hebben gebroed.

Winterkoning (Troglodytes troglodytes), 272 territoria

De Winterkoning is duidelijk één van vogelsoorten zijn die het goed doen. Mede door de zachte winters van afgelopen jaren heeft de Winterkoning een sterke toename doorgemaakt. Werd in 1997 nog geconstateerd dat de Winterkoning zich in de Boswachterij teruggetrokken had in de loofgedeelten van het bos; nu wordt de Winterkoning bijna overal daar waar wat ondergroei aanwezig is in de naaldbossen aangetroffen; mogelijk speelt ook toename van ondergroei een rol. Ook in de Meeuwenduinen is het aantal gegroeid,waarbij verruiging van het gebied in het voordeel is van deze soort.

Roodborsttapuit (Saxicola torquata), 9 territoria

De Roodborsttapuit als voormalige Rode Lijstsoort behoort tot de krenten in de pap. Het terrein rondom de A v.d. Weydeweg blijkt bij uitstek geschikt biotoop voor de Roodborsttapuit, waar ze jaar in jaar uit aan te treffen zijn. Een voorzichtige (hernieuwde?) vestiging in de Meeuwenduinen is overigens interessant.

Roodborst (Erithacus rubecula), 113 territoria

Ook de Roodborst is een goed voorbeeld van een soort die sterk is toegenomen. In zowel de bossen als in de Meeuwenduinen is er de laatste 10 jaar een forse toename van deze soort. Kwam deze in 1997 nog maar weinig voor in de Meeuwenduinen, door verdere verruiging en dichtgroei van duinpannen met bomen en hoge struiken is er ruimte ontstaan voor de Roodborst. Soms bleken Roodborsten overigens lastig te inventariseren wanneer een naastliggende meeuwenkolonie de lucht in gaat.

Fitis/ Tjiftjaf (Phylloscopus trochilus / P. collybita), resp. 272 en 105 territoria

Fitis en Tjiftjaf in één noemer. Daar waar de verspreiding van de Fitis in opgaande begroeiing meestal eindigt, daar begint die van de Tjiftjaf. In de afgelopen 10 jaar is er een lichte daling van het aantal Fitissen en een forse stijging van de Tjiftjaf. De toenemende begroeiing / verruiging is voor beide soorten gunstig. Zeker in de Meeuwenduinen en aan de randen van de Boswachterij is de opslag oud genoeg geworden om Tjiftjaffen te kunnen herbergen en daar moeten Fitissen langzamerhand het veld ruimen. Overigens kennen deze soorten flinke jaarlijkse fluctuaties ten gevolge van overleving van de eerstejaars vogels tijdens trek en overwintering (van der Jeugd et al 2007). Of de nu waargenomen veranderingen alleen toegeschreven moeten worden aan ontwikkelingen in het terrein moet op termijn bekeken worden in samenhang met resultaten van dit langjarige ringonderzoek.

Kuifmees (Parus cristatus), 14 territoria

De verder in Zeeland nagenoeg niet voorkomende Kuifmees is de laatste jaren in aantal toegenomen. In 1997 kon voor het eerst met zekerheid vastgesteld worden dat de Kuifmees zich

gevestigd had als broedvogel, zij het marginaal. De Kuifmees is een holenbroeder van naaldhout, vandaar dat de soort in Zeeland als regelmatige broedvogel verder alleen in oostelijk Zeeuws-Vlaanderen voorkomt. Sinds enkele jaren worden ook op Walcheren vrijwel jaarlijks Kuifmezen vastgesteld; wellicht dat deze vogels hun oorsprong hebben in de Boswachterij.
Zwarte Mees (Parus ater), 22 territoria

De Zwarte Mees is ook een vogelsoort die verder in Zeeland nagenoeg niet aangetroffen wordt. De soort is al jarenlang een broedvogel van de Boswachterij en maakt in de laatste jaren weer een groei door. Opvallend waren de twee zangpieken eind maart/begin april en eind mei en daarnaast was de soort nogal onopvallend.

Ekster (Pica pica), 11 territoria

Er is een behoorlijke afname van de Ekster in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Gaai. Ondanks ruim voldoende nestelgelegenheid voor de ekster is de verspreiding in het hele telgebied dun te noemen. Opmerkelijk is dat net als bij de Fazant de afname het sterkst is in het bos. Een reden voor de afname kan de al eerder genoemde Havik zijn.

Figuur 6. Loofhoutput en naaldbomen, Boswachterij Westerschouwen 1-6-‘07.

3.3 Ecologische Vogelgroepen

Inleiding
Door SOVON is in samenwerking met Staatsbosbeheer een systeem ontwikkeld ten behoeve van analyses van broedvogelgemeenschappen in relatie met omgevingsfactoren (Sierdsema 1995). Hiertoe zijn een aantal ecologische vogelgroepen geformeerd behorende bij specifieke landschapstypen. Ecologische vogelgroepen (kortweg 'vogelgroepen') bestaan uit broedvogelsoorten die ongeveer dezelfde biotoopeisen hebben. Dit verschilt echter wel per vogelsoort. Er zijn soorten met een ruime en soorten met een smalle biotoopkeus. Hiervoor wordt de term 'veeleisendheid' gebruikt, uitgedrukt als ‘weinig kritisch’ – ‘vrij kritisch’ – ‘kritisch’ – ‘zeer kritisch’. Vanwege hun directe relatie met het landschap en de vegetatie geeft het voorkomen van ecologische vogelgroepen inzicht in de kwaliteit van een gebied en de erin voorkomende levensgemeenschappen.

Op grond van biotoopeisen en voorkomen zijn voor deze analyse de volgende relevante groepen geselecteerd:

100 Watervogels
Deze hoofdgroep bestaat uit vier ecologische vogelgroepen van min of meer aan open water gebonden soorten.

303 Scholekstergroep (open duin)
Broedvogels van open duinvegetaties van helmgras met zandige en / of bemoste plekken. Vooral helmvegetaties waarin andere kruiden en dwergstruiken voorkomen (zoals kraai- heide, lage duindoorns etc.) zijn in trek bij deze soorten. Bij volledige verstruweling, bedekking door helm of vergrassing door duinriet verdwijnen de meeste soorten.

Figuur 7. Zilver- en Kleine Mantelmeeuwen, Meeuwenduinen 16-5-‘07.

600 Struweelvogels
Deze hoofdgroep van struiken, struwelen en heggen komt voor in terreintypes variërend van vochtige ruigtes tot hoogopgaand gesloten struikgewas. Ook in de struiklaag in bossen worden vertegenwoordigers van deze groep aangetroffen.

802 Kruisbekgroep (naaldhout)
Voor deze groep is de aanwezigheid van naaldbomen essentieel. Alleen Vuurgoudhaan en Zwarte Mees broeden ook wel in bossen zonder naaldbomen, maar dan in veel lagere dichtheden. Met name van Kruisbek en Sijs kan het aantal broedparen ten gevolge van invasies sterk wisselen. In jaren zonder voorafgaande invasie broeden ze vrijwel alleen in oude, structuurrijke naaldbossen (in het bijzonder grove dennen). In jaren na een invasie doen de vogels ook in veel andere soorten naaldbossen broedpogingen; het broedsucces is dan meestal erg laag.

811 Loofhoutvogels
Deze groep is een combinatie van de Appelvink-, Kleine Bonte Specht- en Boomklevergroep en is karakteristiek voor hoog opgaand loofhout. De groep bewoont in het bijzonder ouder loofbos en bevat veel holenbroeders.

921 Roofvogels
Deze vogelgroep bestaat uit soorten voorkomend in sterk verschillende landschapstypes. Wel is er over het algemeen een voorkeur voor een gevarieerd landschap met een combinatie van open terrein en bos, bosjes of bomenrijen.

De samenstelling en vertegenwoordiging van deze groepen is terug te vinden bijlage IV.

Resultaten
Opmerkelijk is dat in het gebied slechts ‘weinig kritische’ en ‘vrij kritische’ soorten vertegenwoordigd zijn, (zeer) kritische soorten ontbreken geheel. De inventarisatie van 1988 gaf hetzelfde beeld. In 1997 werden er nog twee territoria van de ‘kritische’ Patrijs in het gebied geregistreerd.
Het ontbreken van kritische soorten wordt in dit systeem gezien als een aanwijzing dat terreintypen ‘slecht ontwikkeld’ zijn (Sierdsema 1995).

Tabel 2. Aantal territoria en aantal soorten van relevante ecologische vogelgroepen in de jaren 1988, 1997 en 2007 in de Boswachterij Westerschouwen.

Vogelgroep	Territoria			**Soorten**		
	1988	1997	2007	**1988**	**1997**	**2007**
Watervogels	60	50	75	**5**	**6**	**8**
Scholekstergroep	80	67	44	**9**	**10**	**7**
Struweelvogels	1475	1464	1825	**17**	**18**	**19**
Kruisbekgroep	44	30	56	**3**	**5**	**5**
Loofhoutvogels	150	142	207	**8**	**7**	**8**
Roofvogels	0	6	11	**0**	**3**	**4**

100 Watervogels

Binnen deze groep nemen zowel het aantal soorten als het aantal territoria toe. Enerzijds heeft dit te maken met het beheer van de plassen in het gebied, anderzijds speelt ook de landelijke toename van soorten als Grauwe Gans, Nijlgans en Krakeend een rol.
De ene helft van de soorten behoort tot de “weinig kritische”de andere tot de “vrij kritische”.
De verspreiding van deze groep (bijlage III) geeft vooral weer waar in het gebied open water te vinden is, alleen enkele territoria van Bergeend en Nijlgans bevinden zich verder van water.

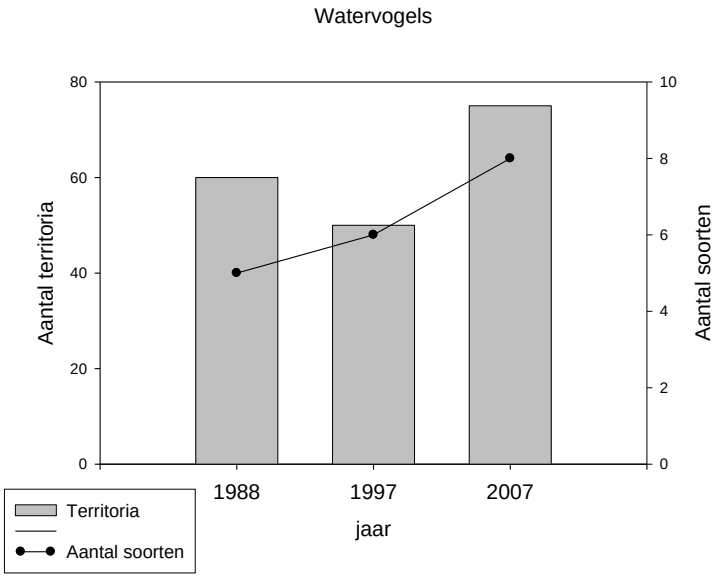

303 Scholekstergroep (open duin)

Deze groep gaat duidelijk achteruit. De soorten die nog voorkomen zijn veelal weinig veeleisend. Van deze groep zijn Tapuit, Veldleeuwerik en (de kritische) Patrijs verdwenen. De landelijke achteruitgang van deze groep is een gevolg van toenemende verstruweling en vergrassing van de duinen, waardoor geschikte broedplaatsen verdwijnen. De achteruitgang van de Tapuit hangt ook samen met de afname van het aantal konijnenholen. De eveneens tot deze groep behorende Zilver- en Kleine Mantelmeeuw zijn niet in de totalen meegenomen.

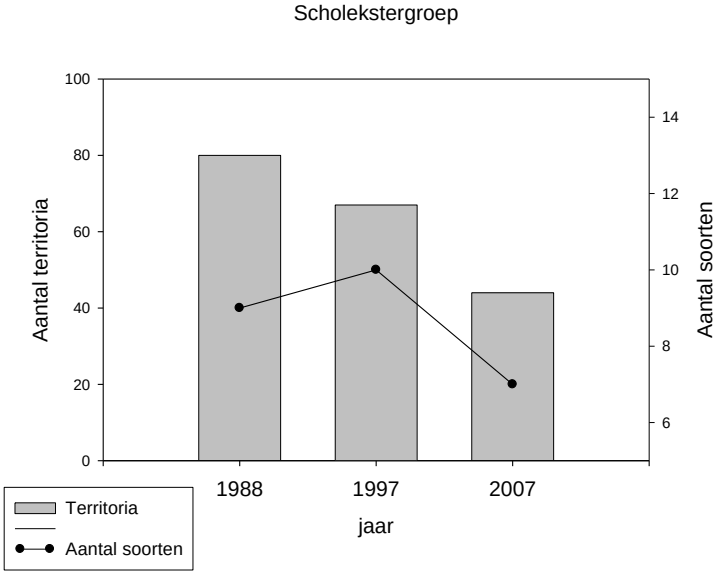

600 Struweelvogels

De trend van deze groep is voorzichtig positief. De meeste soorten nemen toe of zijn stabiel. De Fazant neemt als enige opvallend af, waarschijnlijk ten gevolge van het verschijnen van de Havik als belangrijke predator. Roodborsttapuit, Sprinkhaanzanger, Grasmus, Zwartkop en Staartmees nemen sterk toe. Van deze soorten komen Staartmees en Zwartkop vooral voor in het bos. Daar worden ze vooral aangetroffen langs de bosranden, in en rond de loofhoutputten en langs bospaden met jonge loofbomen.

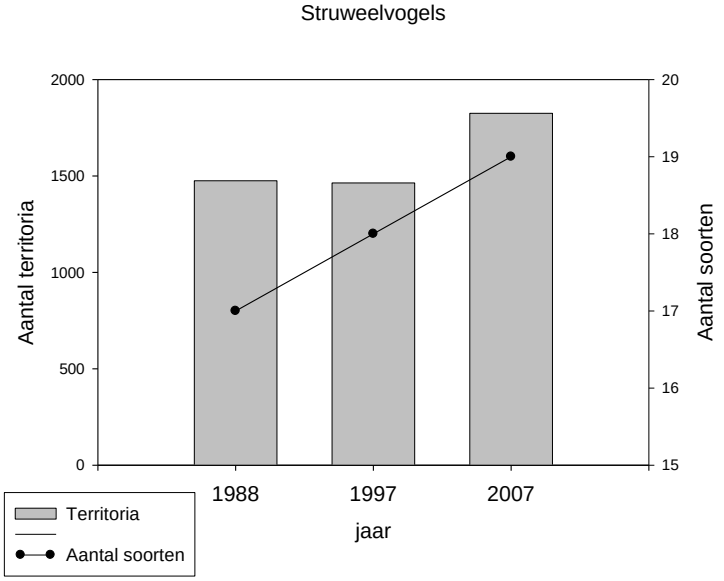

802 Kruisbekgroep (naaldhout)

Voor Zeeuwse begrippen is het voorkomen van deze soorten bijzonder, de boswachterij vormt veruit het grootste naaldbos in de regio. Het voorkomen van Sijs en Kruisbek is in Nederland sterk afhankelijk van het optreden van invasies. Bij Goudhaan en Kuifmees is de trend positief, vooral de toename van de Kuifmees is opmerkelijk. Toch zijn de dichtheden in het bos van deze soorten nog relatief laag (Kuifmees 4 terr/100ha; Zwarte Mees 7 terr/100ha). De Zwarte Mees was in de jaren ’80 algemener en is weer wat toegenomen na een terugval in de jaren ’90.

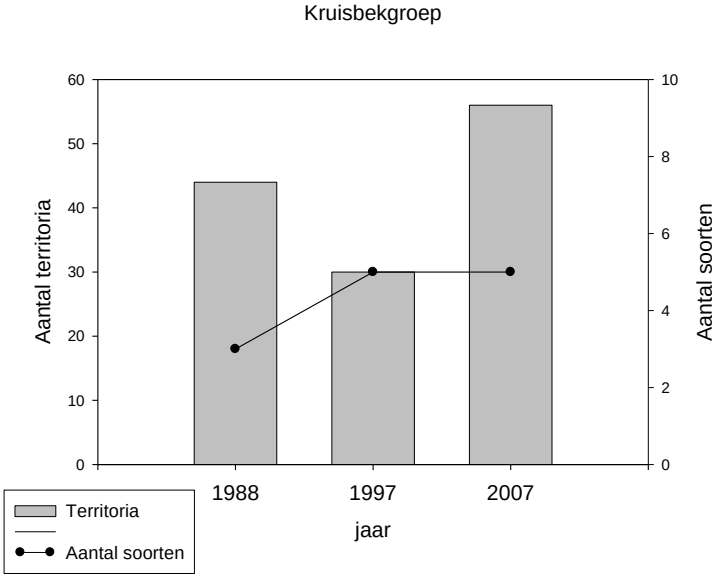

811 Loofhoutvogels

Hoewel het areaal loofhout langzamerhand toeneemt door opslag van loofbomen langs bosranden en in duinstruweel, blijft de ontwikkeling van deze groep achter. Het aantal territoria is wel toegenomen ten opzichte van 1997, maar dit verschil komt vrijwel geheel op conto van één getalsmatig dominante soort: de Tjiftjaf. Deze soort kent flinke jaarlijkse fluctuaties ten gevolge van overleving van de eerstejaars vogels tijdens trek en overwintering (van der Jeugd et al 2007). De Houtsnip is als enige soort binnen deze groep duidelijk toegenomen, daarentegen hangt het voorkomen van de Grote Lijster en Wielewaal met elk nog één territorium aan een zijden draadje.

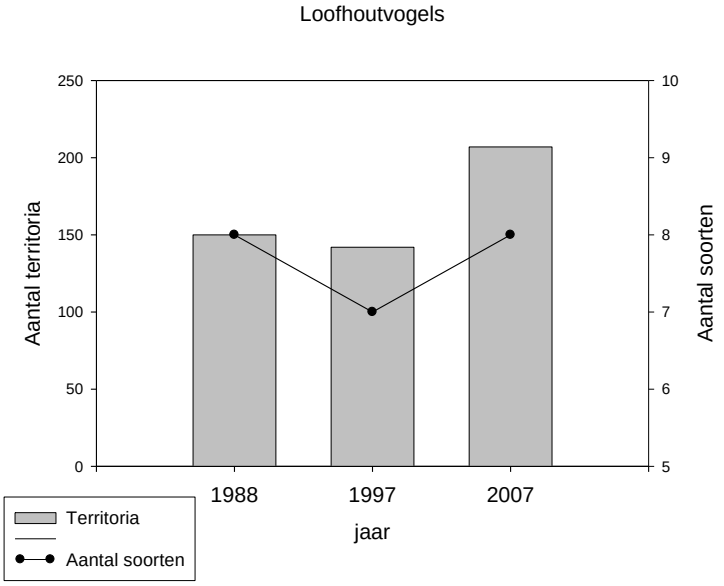

921 Roofvogels

Met uitzondering van de Torenvalk (alléén in 1997 1 terr.) is er duidelijk sprake van vestiging en toename van verschillende soorten roofvogels. Deze trend is met betrekking tot Sperwer, Havik en Buizerd conform de regionale trend. Wel valt de dichtheid van de Sperwer nog wat tegen, gezien de grote hoeveelheid geschikt broedbiotoop. Predatie en verdringing door de Havik liggen hier waarschijnlijk aan ten grondslag.

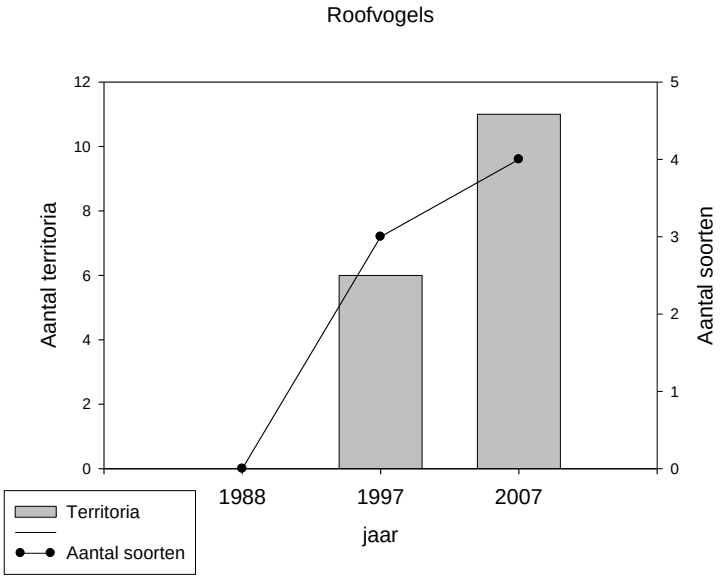

Soorten van de Rode Lijst
Aan de verspreidingskaart van soorten van de Rode Lijst valt op dat deze vooral voorkomen in open terrein en struweel: in de Meeuwenduinen, het Groene Duin en rond het pompstation. De aantallen binnen deze groep worden vooral gedomineerd door de Nachtegaal en de Kneu. Verdwenen soorten van de Rode Lijst zijn Patrijs, Veldleeuwerik, Tapuit, Ringmus en Barmsijs. Overigens viel in 1997 ook al op dat het Groene Duin de hoogste dichtheid Rode Lijstsoorten had, hoewel toen de samenstelling van deze lijst anders was.

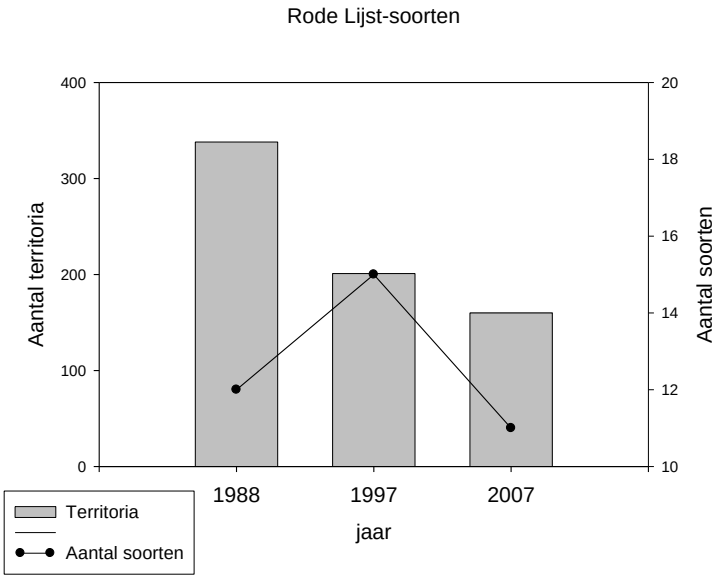

Samenvattend kan gesteld worden dat de soorten van open terrein, verenigd in de Scholekstergroep als enige groep echt achteruitgaan. Verhoudingsgewijs gaan de soortgroepen Watervogels en Roofvogels het sterkst vooruit, hierin vinden we ook veel nieuwe soorten.

4 Evaluatie

Het onderzoeksgebied is op regionaal niveau van groot belang voor een aantal soorten van (naald)bos zoals Havik, Houtsnip, Boompieper, Zwarte Mees en Kuifmees, Sijs en Kruisbek. Deze status dankt het gebied vooral aan het grote oppervlak naaldhout, wat elders in Zeeland nauwelijks voorkomt. Op landelijke schaal is dit belang echter vrij klein.

Om vergrassing en verstruweling van de duinen en daarmee de achteruitgang van karakteristieke vogels van open duingebied te keren kan gedacht worden aan inzet van begrazing. De vraag is echter of daarmee het struikgewas afdoende wordt teruggezet. Mogelijk zijn daarvoor aanvullende maatregelen nodig.

Het bosgebied wordt doorsneden door een zeer groot aantal paden voor tal van verschillende doelgroepen recreanten. Daardoor zijn er op drukke dagen vrijwel geen echt rustige gebieden in het bos te vinden. Zeker met het toenemende belang van het gebied voor (verstoringsgevoelige) roofvogels verdient het aanbeveling meer delen van het bos te vrijwaren van recreatie. Het gebied is groot genoeg om bezoekers dan nog steeds volop de ruimte te geven. Het beste kunnen wat grotere aaneengesloten delen, die toch al relatief weinig door recreanten worden bezocht, worden afgezet tijdens het broedseizoen.

Tijdens het veldwerk bleken teken soms zeer overvloedig aanwezig. Gezien de hoge besmettingsgraad met de ziekte van Lyme zou het zinvol zijn bij de ingangen van het gebied bezoekers hiervoor duidelijk te waarschuwen.

Figuur 8 en 9. Reegeit en teek, Boswachterij Westerschouwen 1-6-‘07.

Samenvatting

In het voorjaar en zomer van 2007 werden de broedvogels van de Boswachterij Westerschouwen, ca. 525 hectare groot, door de auteurs geïnventariseerd in opdracht van Staatsbosbeheer Regio Zuid.
In het gebied werden 5774 territoria van totaal 70 soorten broedvogels vastgesteld. Van de broedvogelsoorten staan er elf op de nu geldende Rode Lijst.
Het gebied is van belang voor een aantal bosvogelsoorten, vooral soorten van naaldhout. Soorten van open terrein gaan achteruit, Tapuit, Veldleeuwerik en Patrijs zijn reeds verdwenen. Verhoudingsgewijs gaan watervogels en roofvogels het sterkst vooruit, binnen deze groepen vinden we ook veel nieuwe soorten.

Figuur 10. Havik adult mannetje, Boswachterij Westerschouwen 21-6-‘07.

LITERATUUR

van Dijk A.J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project. SOVON, Beek-Ubbergen.

Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen 1985. Vogelinventarisatie. PUDOC, Wageningen en Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.

Van der Jeugd H., H. Schekkerman & F. Majoor. Het constant Effort Sites Project: een vinger aan de pols van populaties van zangvogels. Limosa 80 (2) 79-84.

KNMI, 2007. Website: www.knmi.nl d.d. 28-7-2007.

PPD (Provinciale Planologische Dienst) voor Zeeland 1984. Broedvogelinventarisatie, uitgebreide territoriumkartering. Middelburg.

SOVON / Vogelbescherming 2004. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion, Zeist.

Vergeer, J-W. & G. van Zuylen 1994. Broedvogels van Zeeland. Uitgeverij KNNV / Stichting Uitgeverij SOVON.

Willems F. 2003. Aantalschattingen van broedvogels in Zeeland in 1998-2000. Sovon-informatierapport 2003/09, Beek-Ubbergen.